

Havaintoja Eurajoen murteen muuttumisesta

1. Johdanto

On esitetty, että suomalaisessa puhekielessä on meneillään jonkinlainen muroskausi, ja yleisesti uskotaan, että murteet ovat tasoittumassa, häviämässä tai hävinneet. Murteiden syrjäyttäjiksi on esitetty mm. yleispuhesuomea tai Helsingin puhekieltä. (Mielikäinen 1980, 2.) Kotimaisten kielten tutkimuskeskus käynnisti vuonna 1989 murteiden seuruututkimuksen, jossa selvitetään, mitä maaseudun murteille on tapahtunut ja mitä niille on tapahtumassa (ks. seuruuhankkeesta Yli-Paavola 1995).

Esitän seuraavassa eräitä tekemiäni havaintoja lounaismurteisiin kuuluvan Eurajoen murteen muuttumisesta ja siinä esiintyvistä variaatiosta. Huomioni pohjautuvat tekemääni pro gradu -tutkielmaan, joka on Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen murteiden seuruuhankkeen osatutkimus (ks. Kurki 1998). Tutkielmassani olen ensinnäkin tarkastellut nykymurteen ikäryhmittäisiä eroja. Sekaannusten välttämiseksi kutsun nykymurretta puhekieleksi erotuksena vanhasta murteesta, jota puolestaan kutsun murteeksi. Ikäryhmittäistä vertailua varten olen nauhoittanut vuonna 1995 eri-ikäisten Eurajoen kuivalahtelaisten puhetta. Informanteja on kaiken kaikkiaan 15. Kunkin haastatellun nauhoituksesta olen litteroinut puoli tuntia puolikarkealla tarkkirjoituksella. Puhekielen informantit muodostavat kolme ikäryhmää: eläkeläiset eli 71–76-vuotiaat (3 miestä ja 2 naista), keski-ikäiset eli 40–49-vuotiaat (3 miestä ja 2 naista) ja lapset eli 10–13-vuotiaat (2 poikaa ja 3 tyttöä). (Ks. asetelma 1.) Käytän puhekielen informanteista lyhenteitä, joiden ensimmäinen kirjain kertoo sukupuolen (M = mies, N = nainen) ja toinen kirjain määräytyy informantin nimen mukaan. Numeropari kirjainten jäljessä kertoo informantin iän nauhoitushetkellä.

Olen ikäryhmittäisten erojen tarkastelun lisäksi verrannut nykypuhekieltä vanhaan murteeseen. Vanhaa murretta tutkimuksessani edustavat vuonna 1959

nauhoitetut Eurajoen murrehaastattelut, joiden informantit muodostavat vertailuryhmän. Murreinformanteista käytän lyhenteitä IV, EV ja PH, jotka on muodostettu informanttien etu- ja sukunimestä. Muutosta tutkiessani olen tukeutunut murteen ja puhekielen vertailussa reaaliaikamettiin ja ikäryhmittäisten erojen tarkastelussa näennäisaikamettiin (ks. metodeista esim. Chambers–Trudgill 1980, 88–89, 163–165).

MURREAINEISTO

vuoden 1959 murrenauhoitukset

- vertailuryhmä
(3 informanttia)

yht. 1,5 tuntia

Asetelma 1. Tutkimusaineisto.

PUHEKIELEN AINEISTO

vuoden 1995 puhekielen nauhoitukset

- eläkeläiset (5 informanttia; 2,5 tuntia)
- keski-ikäiset (5 informanttia; 2,5 tuntia)
- lapset (5 informanttia; 2,5 tuntia)

yht. 7,5 tuntia

Eurajoen kunta sijaitsee Länsi-Suomen läänissä – vielä vuonna 1995 Turun ja Porin läänissä – Satakunnan lounaisosassa. Sen naapurikunnat ovat Eura, Lappi, Kiukainen, Luvia, Rauma ja Nakkila. Lännessä kunta rajoittuu Pohjanlahteen. Satakuntalaiset kaupungit ovat suhteellisen lähellä Eurajokea, sillä Eurajoen kirkonkylästä on matkaa Raumalle 13 ja Poriin 37 kilometriä. Kuivalahden kylästä on kumpaankin kaupunkiin noin 30 kilometriä.

Eurajoen murre on perinteisesti luettu kuuluvaksi lounaismurteisiin samoin kuten Euran, Lapin, Kiukaisten, Luvian ja Rauman murteet (Ojansuu 1901, 8–9; Rapola 1947, 77). Honkilahden murteen kanssa edellä mainitut murteet muodostavat Ojansuun mukaan Rauman murteen, joka on hänen jaottelussaan yksi viidestä lounaismurteiden alaryhmästä (Ojansuu 1901, 10–11). Lauri Kettunen jakaa lounaismurteet itäryhmään ja länsiryhmään, jonka yksi alaryhmä on Rauman murre. Porin seudun murteet muodostavat Kettusella oman alaryhmänsä, joka on osa Ala-Satakunnan ryhmää ja joka siten kuuluu hämäläismurteisiin. (1930a, XXIII–XXIV.) Terho Itkonen puolestaan on jakanut lounaismurteet itäryhmään ja pohjoisryhmään, johon kuuluvat myös Eurajoen ja sen naapurikuntien murteet. Porin ja Nakkilan murteet hän lukee sitä vastoin Porin seudun murteisiin, jotka kuuluvat lounais- ja hämäläismurteiden välisiin siirtymämurteisiin. (1964, 30.)

Valitsin tarkasteltaviksi sellaisia murrepiirteitä, joita on pidetty leimallisina Eurajoen vanhalle murteelle. Nimenomaisesti Eurajoen lähiympäristön vanhoille murteille ominaisia murrepiirteitä ovat spiranttien esiintyminen yleiskielen *d:n* ja yleiskielen *ts*-yhtymän vastineina sekä sisäheitto. Diftonginreduktio ja lounaismurteiden erikoisgeminaatio ovat sen sijaan olleet tyypillisiä piirteitä laajemmalla alueella lounaismurteissa ja diftongien avartuminen laajalti länsimurteissa. Tarkattaviksi valitut piirteet ovat myös sellaisia, että niistä on aineistossa kohtalaisen paljon esiintymiä. Keskityn tässä esityksessäni niihin piirteisiin, jotka ovat ominaisia Eurajoen ja sen lähiseudun murteille.

2. Yleiskielen *d:n* vastineet

2.1. Taustaa

Heikki Ojansuu on vuosisadan alussa pitänyt Rauman seudun murteita δ -murteina. Soinnillista dentaalispiranttia on esiintynyt vuosisadan alussa Luvian, Eurajoen, Kiukaisten, Euran, Köyliön, Honkilahden, Pyhämaan, Rauman ja Lapin murteissa. Nämä murteet ovat muodostaneet alueen, jonka reunoilla on Ojansuun mukaan esiintynyt δ :tä, alveolaarista tremulanttia. (Ojansuu 1903, 34–35.) Lauri Kettusen tekemät havainnot ovat muutamaa vuosikymmentä myöhemmältä ajalta, sillä hän perustaa havaintonsa vuosina 1926–1939 tekemiinsä keruumatkoihin. Kettusen käsityksen mukaan Rauman ryhmässä esiintyi yleiskielen *d:n* vastineena sekä lyhyen vokaalin jäljessä että *hd*-yhtymässä soinnillista dentaalispiranttia, mutta sen asemesta saattoi kuulla myös δ :tä ja *r*:ää (Kettunen 1940a, kartta 65; Kettunen 1940b, 109–111, 134). Pitkän vokaaliaineksen jäljessä esiintyi näiden vastineiden lisäksi myös muuta edustusta. Persoonapronomineissa vallalla oli *meijä(n)*-tyyppinen edustus, jonka lisäksi Eurajoen ja Euran murteissa oli esiintynyt myös *mei(n)*-edustusta (Kettunen 1940a, kartta 79; Kettunen 1940b, 131). Pertti Virtarannasta, jonka havainnot ovat vuosilta 1953, 1955 ja 1957, koko Rauman murrealueella dentaalispirantin edustajana oli jo 1950-luvulla *r*. Hänen mukaansa δ -spiranttia kuuli vain paikoin ja muutamalta murreoppaalta. (1958, 129.) Eurajoen, Kiukaisten ja Lapin syrjäkylät olivat soinnillisen dentaalispirantin viimeisiä saarekkeita. Raumalaisten puheessa esiintyi yleensä *d*, eräillä puhujilla *r*. 50-lukua edeltäneinä vuosikymmeninä *d* oli levittäytynyt jonkin verran myös Rauman ympäristön murteisiin (Rauman maalaiskunnan, Luvian ja Pyhärannan murteisiin), joka kuitenkin 1950-luvulla oli *r*-aluetta. (Virtaranta 1958, 134.) Porilaisten puheessa yleiskielen *d:n* vastineena esiintyi *r* mutta myös *d*. Sitä vastoin Porin kaupungin välittömässä ympäristössä käytettiin *r*:ää. (Virtaranta 1958, 127.)

Olen poiminut omasta aineistostani kaikki ensi tavun jälkeiset tapaukset, joissa esiintyy *t:n* heikkoasteinen vastine. Käsittelyn ulkopuolelle olen rajannut yleiskielen *d:n* vastineista lainasanat (esim. *radio*), vieraskieliset erisnimet (*Honda*) sekä slangisanat (*blondi*). Kaiken kaikkiaan aineistossani on 1057 tarkattavaa esiintymää.

2.2. Murre

Murreaineistossa on yleiskielen *d:n* vastineista 159 esiintymää. Havaintojeni mukaan 1950-luvun Eurajoen murreinformanteilla esiintyy yleiskielen *d:n* vastineena δ :tä, δ :tä, *r*:ää, *t*:tä ja katoa, jonka esiintyminen tosin rajoittuu vain *meidän-*, *teidän-*, *heidän-*muotoihin.¹ Nämä monikon persoonapronominien

¹ Tutkijat ovat käyneet keskustelua siitä, palautuvatko nämä lounaisuomalaiset asut kanta-

genetiivi- ja akkusatiivimuodot esiintyvät murteessa aina *mei(j)än-*, *tei(j)än-*, *hei(j)än-* -asussa². Usein aineistossa toistuvat *tietää-*verbin indikatiivin pree-sensin kieltomuodot, joista puhekielessä esiintyy myös katovastineellisia tapauksia (esim. *en tiä*), ovat murreaineistossa joko δ -vastineellisia tai *r*-vastineellisia (esim. *en tiäδ*, *en tiärs sit*). Soinnillinen dentaalispirantti on yleisin vastine kaikissa asemissa.

Lyhyen vokaalin jäljessä (δ :n suhteellinen osuus 98 %) ja *hd*-yhtymässä (94 %) *t*:n heikkoasteisena vastineena on lähes säännönmukaisesti spirantti, vain harvoin esiintyy vastineena tremulantti (yleensä *r*, joskus δ). Pitkän vokaaliaineksen jäljessäkin spirantti on hallitseva vastine (72 %), mutta vaihtelu on runsaampaa kuin lyhyen vokaalin jäljessä ja *hd*-yhtymässä. Spirantin ja tremulanttien lisäksi esiintyy jonkin verran myös vaihteluttomuutta (*t*-vastinetta), ja joskus yleiskielen *d*:n paikalla on kato.

- ”ruista, ja kaora, ja ohra ja mitä vaa, kaik nēs *siδotti* ja sirpil leikatti.” (EV)
 ”kyl sormep palēl niñ kau, a mut sit ko rupēs, oikkem pali kaloi tulēma niñ kyl sit, lakās sekī vaik jāises *vedes_ol*.” (PH)
 ”sē kokōs karja sitten, yhtem baikkañ çylās ja soit torvi, as siñ kylās *yhδes* paikas...” (IV)
 ”*nuhδeltti* sit, sanōtti siihen aikka (–) se sai toreī” (EV)
 ”... kon tappel toiste lehmāñ gans, ni, rookas *kāyδ* niim bahāsten_ et, et juurest irti irti menI...” (EV)
 ”... ja takān_ol sit tual alhal jā semmone, sanōtti reereks sit nek kon_oliva nep pystōs pitl, tual olis *meijän* verstas nykkim bystōs.” (EV)
 ”mut mnāā muista señ gon, *kuuδelt* aljetti ja muista semmoθθeñgi ko *viiδest* seittemā.” (PH)

2.3. Puhekieli

Puhekielen aineistossa on 898 esiintymää yleiskielen *d*:n vastineista ensi tavun jälkeisestä asemasta. Puhekielessä on yleiskielen *d*:n paikalla joko tremulantti (tavallisesti *r*, harvoin δ), *d*, kato tai *t*.

Lyhyen vokaalin jäljessä on sekä eläkeläisillä että keski-ikäisillä hallitsevana vastineena *r*. Kummassakin ryhmässä tremulantin osuus on 93 prosenttia³. Aikuisilla on *t*:n heikkoasteisena vastineena joskus myös *d*, mutta sen suh-

suomalaiseen **meiðen-*, **teiðen-*, **heiðen-* taivutustyyppiin (Alvre 1995, 184–186; ks. esim Ojan-suu 1903, 36–37; Tunkelo 1933, 24; N. Ikola 1946, 157; E. Itkonen 1955, 173–174; Hakanen 1989, 511).

² Olen käsitellyt *j*:llisiä tapauksia katotapauksina. On itse asiassa hyvin vaikeaa ratkaista, onko kyseessä kulloinkin *meijän* vai *meiän*, koska kadon ja *j*:n välisessä erossa on kyse intensiteettierosta.

³ Lyhyen vokaalin jälkeisessä asemassa ovat esiintymämäärät melko pieniä (ks. taulukko 1). Puhujaryhmien edustusten vertailun helpottamiseksi on frekvensseistä laskettu myös suhteelliset osuudet, vaikka esiintymiä on niukasti ja prosenttiluvut ovat siksi vääristyneitä. Vertailtavuuden vuoksi olen päättänyt käyttämään myös tässä asemassa prosenttilukuja.

Taulukko 1. Yleiskielen *d*:n vastineet Eurajoen murteessa (= vertailuryhmä) ja puhekielessä: lyhyen vokaalin jälkeinen asema.

	<i>d</i>		<i>r</i>		δ		yht.	
	f	%	f	%	f	%	f	%
vertailuryhmä	0	0 %	1	2 %	44	98 %	45	100 %
eläkeläiset	2	7 %	25	93 %	0	0 %	27	100 %
keski-ikäiset	3	7 %	41	93 %	0	0 %	44	100 %
lapset	42	100 %	0	0 %	0	0 %	42	100 %

Taulukko 2. Yleiskielen *d*:n vastineet Eurajoen murteessa (= vertailuryhmä) ja puhekielessä: pitkän vokaaliaineksen jälkeinen asema.

	<i>d</i>		<i>r</i>		δ		<i>t</i>		ϕ		yht.	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
vertailuryhmä	0	0 %	14	21 %	49	72 %	1	1 %	4	6 %	68	100 %
eläkeläiset	3	2 %	85	59 %	0	0 %	0	0 %	56	39 %	144	100 %
keski-ikäiset	14	9 %	71	46 %	0	0 %	0	0 %	68	45 %	153	100 %
lapset	116	60 %	3	2 %	0	0 %	0	0 %	72	38 %	191	100 %

teellinen osuus on hyvin pieni. Lapsilla puolestaan esiintyy lyhyen vokaalin jäljessä vain *d*:tä. (Ks. taulukko 1.)

"... kyl sillom paljo sitt_ol, tyvävatettakkin miähilläki semmost kotikutöst, kuñ, *kurottiñ* kotön..." (MK71)

"... mää yritti sitä vähä *urel* mut, ei se sanon sitä suara et mitä, mikä hänen tyänkuvahas kuulu..." (MJ44)

"... talvell_o sit semmone et, sillom *pidetä* sit, joulum pyhä välihi mut muute harjotella." (MK13)

Pitkän vokaaliaineksen jälkeisessä asemassa on puhekielessä yleiskielen *d*:n paikalla joko *d*, *r* tai kato (ks. taulukko 2). Katovastine reaalistuu vain monikon persoonapronominien genetiivi- ja akkusatiivimuodoissa sekä *tietää*-verbin preesensin indikatiivin kieltomuodoissa. Eläkeläisillä ja keski-ikäisillä yleisin vastine tässäkin asemassa on *r*, vaikka katovastineen osuus on aikuisilla lähes yhtä suuri kuin *r*-vastineen. *r*:n osuus on pitkän vokaaliaineksen jäljessä eläkeläisillä 59 prosenttia ja keski-ikäisillä 46 prosenttia. Kadon osuus samassa asemassa on eläkeläisillä 39 prosenttia ja keski-ikäisillä 45 prosenttia. Lapsilla on suhteellisesti eniten *t*:n heikkoasteisena vastineena yleiskielen mukaista *d*:tä (osuus 60 %).

"ett_{em} mää oikken *tiär*, mihen_{on} tullu." (NL76)

"... nyy ei niit *tair*_{olk} kon, olisik neli viis tarha enä misä om miñkei" (MK71)

"... ja om paljo lapsi ko ei halut paljo *syärä*, syä hyvi vähä." (NK49)

"ko señ kuulee kato yäl koñ kaikk_o hiljast ja sä *huura* jos jostai vastais kato, koer." (MP45)

"*meiäl* luakassa, niñ ku, neljäs viiva *kuudes* luakka ni siäll_o seittemäm poikka." (NK11)

Taulukko 3. Yleiskielen *d*:n vastineet Eurajoen murteessa (= vertailuryhmä) ja puhekielessä: *hd*-yhtymä

	<i>d</i>		<i>r</i>		δ		<i>t</i>		ϕ		yht.	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
vertailuryhmä	0	0 %	3	6 %	43	94 %	0	0 %	0	0 %	46	100 %
eläkeläiset	6	5 %	105	94 %	0	0 %	1	1 %	0	0 %	112	100 %
keski-ikäiset	6	6 %	89	94 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	95	100 %
lapset	81	90 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	9	10 %	90	100 %

”... ja sit me, niit ko me *jouduttis* siihen kaikkist pahimpaam lohko”
(MT10)

hd-yhtymässä toistuu sama edustuskanta kuin vokaalin jälkeisissä asemissa. Eläkeläiset ja keski-ikäiset ovat vahvasti *r*-kannalla sekä lapset *d*-kannalla (ks. taulukko 3).

”... joskus alkoi *kahrentoist* aikoist ni, sit iltamyähää, oltti, ja tanssitti ja, kaikki semmost.” (NL76)

”... se ol jälkke sora et Venäjä vaati juur tämän *kohra* sit tua noi...” (ML73)

”... Oskari om myynym miñkin nahkan, ni, se o saanu *yhren* lehmän sil...”
(NU40)

”... jottain täyty *tehr* ni se o just niit ku mä sanoi et tänän täyty kuurelt lähtit ton Eurajoen keskusta...” (MS43)

”... sit just me, pari viikko takas *yhdistettii*, kaks kerrost ko ne o samaa.”
(NJ10)

”... se ol kippe ja sit, *vaihdetti yhde*, se Kopra Tommin kans paikka...”
(MT10)

Kiinnostavaa on, että lapsilla esiintyy tässä asemassa jonkin verran itämurteista katoedustusta. Katovarianttihan on nykymurteissa sitä yleisempi, mitä itäisemmästä nykymurteesta on kyse (Pajarinen 1990, 54–55). Itämurteisen katovariantin katsotaan olevan leviämässä myös länsimurteisille alueille. Katoa esiintyy nimenomaan *ht*-yhtymän astevaihtelussa ja sen alaisissa lukusanoissa. (Mielikäinen 1991, 8.) Jo Rapola on todennut, että *hd*-lukusanat ovat siinä mielessä poikkeuksellisia itäsuomalaisuuksia, että ne ovat pystyneet leviittäytymään myös länsimurteisiin (1966, 112). Eurajoen puhekielessä lasten puheessa esiintyvät katotapaukset koskevatkin yhtä poikkeusta lukuun ottamatta juuri lukusanoja. Kato ei kuitenkaan ole Eurajoella ainakaan vielä kovin ekspanstiivinen variantti, koska kaikilla lapsilla ei esiinny ollenkaan katoedustusta *hd*-yhtymässä. Sitä vastoin aineistossa on lapsilta lukusanoja, jotka ovat *d*:llisiä.

”koululaisauto ni, lähte varttii vaja *kahdeksa*...” (MK13)

”noo ei oikeastas mää *lähen* ny, huame ni ton noim, Pohjammaal...”
(NT11)

”mää juaksiñ kolmesata ni, se meni, olik se nyt sit neljäkymment, neljä *kaheksa*ñkymmentkaheksa...” (MK13)

2.4. Havainnot ja päätelmät

Soinnillinen dentaalispirantti, joka on ollut ominainen vanhalle Eurajoen murteelle, ei kuulu enää Eurajoen nykykuivalahtelaisten äänneinventaariin. Eurajoella on kehitys vienyt soinnillisesta dentaalispirantista *r*:ään, ja parhailaan on meneillään uusi muutos, jossa *r* on väistymässä *d*:n tieltä. *d* yleistyy luultavasti yleiskielen vaikutuksesta, mutta mahdollisesti myös Rauman kaupungin murteen edustuskannalla on ollut merkitystä, kun *d* alkuaan on levinnyt Eurajoelle *r*:n rinnalle *t*:n heikkoasteiseksi vastineeksi.

3. Yleiskielen *ts*-yhtymän vastineet

3.1. Taustaa

Suomen yleiskielen *ts*-yhtymän vastineiden katsotaan kaakkoismurteissa esiintyvää *ts*-affrikaattaa ja *ts*-konsonanttiyhtymää sekä Viipurin seudun *ss*-edustusta lukuun ottamatta palautuvan soinnittomaan dentaalispiranttigeminaataan $\vartheta\vartheta$ (Rapola 1947, 29; Lehikoinen–Kiuru 1991, 98; vrt. Palomäki 1998). Spiranttiääntämyksen uskotaan säilyneen näihin päiviin asti suomen murteissa vain Rauman seudulla (Lehikoinen–Kiuru 1991, 98). Ulla Palomäki on kuitenkin esittänyt, että ϑ -spirantin alkuperää on etsittävä lännen suunnalta. Soinniton dentaalispirantti on hänen mukaansa tullut suomen lounaismurteisiin ruotsista samoin kuin sen foneettinen ja fonologinen pari *f*. (Ks. Palomäki 1998.)

Heikki Ojansuun havaintojen mukaan ϑ -spiranttia käytettiin yleisesti hänen aikanaan enää Eurajoen, Lapin, Hinnerjoen ja Pyhämaan murteissa. Vanhoilla puhujilla spiranttia esiintyi lisäksi Luviolla, Rauman maalaiskunnassa, Laitilassa ja Eurassa sekä Kiukaisissa, Honkilahdella ja Köyliössä. Satunnaisesti hän oli kuullut spiranttia vielä Kokemäellä, Kouvatsalla ja Huittisten syrjäisimmillä kulmilla. Lounaismurteisiin kuuluvissa murteissa esiintyi vahvan asteen asemassa geminaattaspirantti, joka vaihteli heikkoasteisen ϑ :n kanssa. Siirtymämurteisiin kuuluvissa murteissa, joissa spirantti oli säilynyt, esiintyi $\vartheta\vartheta$ sekä vahvan että heikon asteen asemassa. Hinnerjoen Korven kylässä olivat informantit Ojansuun käsityksen mukaan siirtyneet $\vartheta\vartheta$: ϑ -vaihtelusta *hh* : *h* -vaihteluun. Jo Ojansuun aikanaan, siis vuosisadan vaihteessa, suurimmassa osassa lounaismurteita on tavattu *tt* : *t* -edustusta yleiskielen *ts*-yhtymän vastineena. Lounaismurteiden rajaseutujen tuntumassa on esiintynyt *tt* : *tt* -edustusta. (1903, 74–76.)

Lauri Kettusen esityksessä $\vartheta\vartheta$: ϑ -alue on supistunut käsittämään vain Rauman murteen, johon Eurajoen murrekin kuuluu. Rauman murrealueella Hinnerjoen murteessa esiintyy Kettusen mukaan *hh* : *h* -edustusta. Muualla Lounais-Suomessa on vallalla *tt* : *t* -kanta. Rauman murrealueen itäpuolella,

suppealla alueella, joka käsittää Harjavallan, Köyliön, Kokemäen ja Säskylän pitäjät, on murteissa edustuksena vaihtelematon soinniton dentaalispirantti-geminaatta. Porin, Ulvilan ja Nakkilan murteissa on yleiskielen *ts*-yhtymän vastineena vaihtelematon *tt*. (Kettunen 1940a, kartta n:o 8; Kettunen 1940b, 22–23).

Soinnillista dentaalispiranttia käsitellessään Pertti Virtaranta on tarkastellut myös *ts*:n senhetkistä murre-edustusta, koska hänen käsityksensä mukaan *δ*:n ja *θ*:n esiintyminen ja väistyminen kytkeytyvät toisiinsa (1958, 129). Virtarannan mukaan Eurajoen, Kiukaisten ja Lapin eräät syrjäkulmat ovat olleet 1950-luvulla viimeisiä kyliä, joiden asukkailla soinnitonta dentaalispiranttia on vielä esiintynyt. Eurajoella Koivuniemen, Kainun ja Sydänmaan kylissä Virtaranta kuuli useilta paikallisilta soinnittoman dentaalispirantin, ja hän mainitsee, että vuonna 1952 Eurajoen Mullilan sanalippuihin Hakulinen on merkinnyt vielä *θ*:n. Kiukaisissakin Virtarannan käsityksen mukaan soinniton dentaalispirantti on ollut tuolloin selvästi harvinaisempi kuin Eurajoella. Hinnerjoen Korven kylässäkään *hh* : *h* -edustusta ei enää ole esiintynyt. (Virtaranta 1958, 130–133.)

Useissa tutkimuksissa on kuitenkin korostettu sitä, että *ts*-yhtymän edustus on voimakkaasti kytköksissä sanastoon (esim. Silvennoinen 1980, 106). Eräissä tutkimuksissa onkin tarkastelun ulkopuolelle rajattu tapaukset, joissa vain *ts*:llinen variantti on ollut käytössä (esim. Järvi 1981, 27–36; Suojanen M.K. 1985, 41–42). Siksi olen jättänyt itsekkin osan esiintymistä käsittelyn ulkopuolelle. Tällaisia tapauksia ovat murteissakin vaihtelemattomat *viitsi* ja *pitsi* sekä yleiskielisvaikutteiset *etsivä*, *etsintä*, *katsoja* ja *katsastus*. Kuitenkin *metsä*-appellatiivi ja yhdyssanat, joiden määriteosana on *metsä*, sekä erisnimi *Ruotsi* ovat laskelmissa mukana, vaikka *metsästää*-, *metsästys*-, *metsästämisen*- ja *ruotsalainen*-esiintymät olen rajannut tarkastelun ulkopuolelle. Käsittelemättä tarkastelussani jäävät myös sisäheittoiset muodot⁴ (esim. *seitsemän* > *seitmä*, *seiθmä*). Kun näitä edellä mainittuja tapauksia ei oteta huomioon, aineistossa esiintyy 302 yleiskielen *ts*-yhtymän vastinetta ensi tavun jälkeisessä asemassa.

3.2. Murre

Vuonna 1959 nauhotetuilla eurajokelaisinformanteilla on ensi tavun jälkeisestä vahvan asteen asemasta vain 14 esiintymää. Tästä pienestäkin esiintymämäärästä voi huomata, että spiranttikanta on ollut jo 50-luvun informanttien idiolekteissa horjumassa, sillä *θθ*:tä ja *tt*:tä esiintyy vertailuryhmän in-

⁴ Pro gradu -tutkielmassani sisäheittoisetkin muodot ovat mukana. Olen myös tehnyt tätä artikkelia varten eräitä korjauksia *ts*:n käsittelyyn *itse*-pronominin osalta, sillä olen tarkannut tutkielmassani virheellisesti heikon asteen asemassa esiintyviä *itse*-pronominin tapauksia vahvan asteen aseman esiintyminä.

formanteilla yhtä paljon. Näiden lisäksi esiintyy *ts*:n vastineena kaksi kertaa *ʈ* (ks. taulukko 4). Tämä vahvan asteen asemassa oudolta vaikuttava edustus selittyy siitä, että aineistossa *ʈ*:n esiintyminen rajoittuu vain tapauksiin, joissa *ts*-yhtymän vastinetta seuraa *i*-loppuinen diftongi. Lounais-Suomen murteissa alatasakuntalaismurteita myöten on katsottu myös *i*:n voineen sulkea tavun. Tällainen edustustapa on ollut vanhastaan ominainen Rauman seudun murteille. (Ks. Rapola 1966, 41–45; Koskela 1992, 275.) Koska kuitenkin nykyisen yleiskielen kannalta kyseisissä vastaavissa tapauksissa on avotavu, olen pitänyt järkevimpänä käsitellä tällaisia tapauksia vahvan asteen asemaan kuuluvina myös tarkastellessani Eurajoen murretta ja puhekieltä.

”... jokäne vei elūkkas siihe ja sit se läks *meʈʈä*.” (IV)

”... tulis nii rikkaks *et* pääsis Saksan tai *Ruattin*.” (PH)

”... yks_{ol} peräs sit *kavoi* et jos_{ot} johon_{oŋ} giin ni se auttel...” (PH)

Heikon asteen asemasta on murreinformanteilta vain 20 esiintymää. Suurimassa osassa tapauksia (13 kertaa) on vastineena *ʈ*, jonka lisäksi vastineena esiintyy myös *ʈʈ:tä* (2), *tt:tä* (2), *t:tä* (2) ja yleiskielen mukaista *ts:ää* (1). (Ks. taulukko 5.)

”*iʈek* kuðotti, sanðtti, villast kaŋgast ja, pualpöllö ja suvivärkki ja, rönni ja...” (IV)

”ni yks kysyi et kenen tämä kasä o ja se sanoi sit. välil sanoi *iʈvelles* en(h)mäittekä ja, väli jätt_{omas} pois se, viimäne...” (PH)

”... toise myysivä niil, mut hän jät, jokūsen *ittelles*, sano etē myyŋk kaikki.” (PH)

”ei heossi ols suŋga, tai siäl *metä* syrjäs ol jonŋu heðsekkim mut.” (EV)

”ei, ei niit *metsäs* piänenetty.” (IV)

3.3. Puhekieli

Puhekielen informanteilta löytyy vahvan asteen asemasta 92 esiintymää, joista 24 on eläkeläisiltä, 37 keski-ikäisiltä ja 31 lapsilta. Yleiskielen *ts*-yhtymän vastineina tässä asemassa esiintyy *tt*, *ts* ja *t*. Spirantteja ei ole enää yhdelläkään nykyinformantilla. Kaikissa ikäryhmissä on yleisimpänä vastineena *tt* (ks. taulukko 4). Eläkeläisillä esiintyy lähes säännönmukaisesti *tt:tä*, vain kerran *ts*:n vastineena on *t*. Keski-ikäisillä ja lapsilla hallitsevan *tt*:n lisäksi esiintyy joskus myös *ts:ää*.

”kyl maar siäl joskus jotta vanhemppi_{aki} kävi tollai niŋ ku *kattomas* naa-, noi muute.” (NL76)

”... se ol vissi joku kolkkyymmentseittemäŋ kirjotettŋ kon...” (ML73)

”... mut kyl Nummi se ulos sai siit, vaik se pit ovipiälist kii. (mu)kūla *katoivat* toisep pääls sit.” (NM73)

”... taik millas se ol ko jotta se sanoi kummiŋki ja, mää sa(noi) et, et oŋ kyll_{et}. è- »mennäs tonn uloskin *kattelema*».” (MJ44)

”mut kyl tiätyst siäll_o yksityistenŋkim *mettä* sitt_{et}, et siäl o isoi alu_{ei}.” (NU40)

Taulukko 4. Yleiskielen *ts*-yhtymän vastineet ensi tavun jäljessä Eurajoen murteessa (= vertailuryhmä) ja puhekielessä: vahvan asteen asema.

	<i>θθ</i>		<i>θ</i>		<i>tt</i>		<i>t</i>		<i>ts</i>		yht.	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
vertailuryhmä	6	43 %	2	14 %	6	43 %	0	0 %	0	0 %	14	100 %
eläkeläiset	0	0 %	0	0 %	23	96 %	1	4 %	0	0 %	24	100 %
keski-ikäiset	0	0 %	0	0 %	33	89 %	0	0 %	4	11 %	37	100 %
lapset	0	0 %	0	0 %	27	87 %	0	0 %	4	13 %	31	100 %

Taulukko 5. Yleiskielen *ts*-yhtymän vastineet ensi tavun jäljessä Eurajoen murteessa (= vertailuryhmä) ja puhekielessä: heikon asteen asema

	<i>θθ</i>		<i>θ</i>		<i>tt</i>		<i>t</i>		<i>ts</i>		<i>ss</i>		yht.	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
vertailuryhmä	2	10 %	13	65 %	2	10 %	2	10 %	1	5 %	0	0 %	20	100 %
eläkeläiset	0	0 %	0	0 %	8	7 %	112	93 %	0	0 %	0	0 %	120	100 %
keski-ikäiset	0	0 %	0	0 %	1	2 %	41	95 %	1	2 %	0	0 %	43	100 %
lapset	0	0 %	0	0 %	4	31 %	6	46 %	2	15 %	1	8 %	13	100 %

”... mut sillon_ei ollus sit noit kiäli, viäl että, ko nytt_o sit joo, opetetaan noit, enklantti ja ruatsi...” (NK49)

”... et se piilotetaam mettä ja, pistetä sis, poja rivihi ja ettimä sitä siält ja...” (MK13)

”... vihreepukune palvelija ja punapukune palvelija ja sinipukune palvelija ja, keltapukune palvelija ja, ne lähti ettimään sit kenkii ja...” (NJ10)

Heikon asteen asemassa esiintyy puhekielen informanteilla *ts*:n vastineina yleisyysjärjestyksessä *t*:tä, *tt*:tä ja *ts*:ää (ks. taulukko 5). Yhdellä lapsista on kerran *ts*:n vastineena myös hieman yllättäen *ss* (*kassotaan*).

”ensin tost kon tom mennä tomppäi tua ahren ni sit se o siäl metäs muñ ko-, sy-, syntymäkotini.” (NM73)

”kyl ma sillo joskus jottai, käsiverkoi hiuka laskettii, mut, ei oikee ite kalastet sillo.” (MK71)

”ma_ilmalle piti lähti ittet tianaama housuk kuule jalkkahan kato mist sai rahaa. joo, ei isä eik äit_ostan housui.” (MK71)

”siäl nii pikatiän toiselp pual katok koo, toi, televisi_o-, masto, siäl pualet, sitä sanota Tokimetäks, tai nimeltäs oikeen Tokimmaa.” (NU40)

”... mut kyl täsä yhte aika kesäsi ni täsä ol torella paljom porukka et, jourui ittekim pelama tosa vähä, piilo ja niitte kans ja, touhuu.” (MS43)

”no ulkon olen, suurimma osa ehkä. mut_en tiä, katon telkkarii.” (NT11)

”... mää tiädä señ ko mä ite ole joskus pelannul Luvjal.”

”no kuljeskellaa ympäri siäl. [NT11: ni.] kassotaam paikkoi.” (NK11)

Ilmeisesti lapsi-informantti on *ss*-esiintymässä tietoisesti tavoitellut kaakkoismurteista ääntämystä (nauhoitusvuonna oli *Hynnttyyt yhteen* -televisio-ohjelma hyvin suosittu, ja siinä Eija Vilpas viljeli puheessaan usein kaakkoismurteisuksia).

Vaikka kaikissa ikäryhmissä *t*-vastine on yleisin heikon asteen asemassa, näyttää ensi silmäykseltä siltä, että lapsilla *tt*:n suhteellinen osuus on suurempi kuin aikuisilla. Lapsilta on kuitenkin heikon asteen asemasta vain 13 esiintymää. Pieni aineisto tuntuu vääristävän edustusta, sillä lapsilla *tt* ei ole yleistynyt mihinkään sellaisiin leksemeihin tai lekseemiryhmiin, joissa sitä ei esiintyisi kutakuinkin yhtä paljon myös aikuisilla (ks. luku 3.4. Sanaryhmittäinen tarkastelu). Puhekielen kaikissa ikäryhmissä on valtaedustuksena *ts*-yhtymän vastineissa *tt* : *t* -vaihtelu.

3.4. Sanaryhmittäinen tarkastelu

Aineistossani *ts*-yhtymän vastineet esiintyvät seuraavissa leksemeissä: *met-sä*-appellatiivissa ja *metsä*-määriteosaisissa yhdyssanoissa, *itse*-pronominisissa, *seitsemän*- ja *seitsemäs*-numeraaleissa, *katsoa*- ja *katsella*-verbeissä, *ruotsi*- ja *Ruotsi*-nomineissa, *vatsa*-appellatiivissa sekä *etsiä*- ja *viitsiä*-verbeissä. Tarkastelen seuraavassa lähemmin sanaryhmittäisiä edustuksia, vaikka aineisto onkin suppeahko.

metsä-appellatiivissa ja *metsä*-alkuisissa yhdyssanoissa on vertailuryhmän informanteilla vahvan asteen asemassa *ts*:n vastineen vaihtelemattomasti $\vartheta\vartheta$, mutta heikon asteen asemassa esiintyy ϑ :tä, *t*:tä ja *ts*:ää. *Metsä*-sanaryhmän edustuksissa on nähtävissä huomattava muutos vanhasta murteesta puhekielen: ennen vahvassa asteessa esiintyi vaihtelemattomasti $\vartheta\vartheta$, nyt esiintyy lähes poikkeuksetta vain *tt*:tä. Heikon asteen asemassa esiintyy yleisimmin puhekielessä *t*.

		vahvan asteen asema	heikon asteen asema	edustus
<i>metsä</i>	vertailuryhmä	5 x $\vartheta\vartheta$	2 x ϑ , 1 x <i>t</i> , 1 x <i>ts</i>	$\vartheta\vartheta$: $\vartheta \sim t \sim ts$
	eläkeläiset	12 x <i>tt</i>	15 x <i>t</i> , 2 x <i>tt</i>	<i>tt</i> : <i>t</i> ($\sim tt$)
	keski-ikäiset	12 x <i>tt</i> , 3 x <i>ts</i>	7 x <i>t</i>	<i>tt</i> ($\sim ts$): <i>t</i>
	lapset	2 x <i>tt</i>	–	<i>tt</i> : –

Myös *itse*-pronominin edustuksissa on huomattava ero murteen ja puhekielen välillä. Spiranttikanta on ollut vallitseva 1950-luvun informanteilla, mutta puhekielen kaikissa ikäryhmissä on siirrytty *tt*-kantaan, vaikka jonkin verran puhekielessä esiintyy myös *t*:tä. Kiinnostavaa on, että vertailuryhmässä ϑ on yleisempi kuin $\vartheta\vartheta$, mutta puhekielen kaikissa ikäryhmissä on geminaatta-*t* vähintään yhtä yleinen kuin *t*. Tutkimusaineistossa ei ole *itse*-lekseemistä lainkaan esiintymiä vahvaan asteen asemasta.

		vahvan asteen asema	heikon asteen asema	edustus
<i>itse</i>	vertailuryhmä	–	8 x ϑ , 2 x $\vartheta\vartheta$, 1 x <i>tt</i>	–: ϑ ($\sim \vartheta\vartheta \sim tt$)
	eläkeläiset	–	6 x <i>tt</i> , 3 x <i>t</i>	–: <i>tt</i> ($\sim t$)
	keski-ikäiset	–	1 x <i>tt</i> , 1 x <i>t</i>	–: <i>tt</i> $\sim t$
	lapset	–	3 x <i>tt</i> , 3 x <i>t</i>	–: <i>tt</i> $\sim t$

Seitsemän- ja *seitsemäs*-numeraaleissa ovat kaikki esiintymät sekä vertailuryhmän että puhekielen informanteilla aina *tt*:llisiä (*seittemä*). Näistä nume-

raaleista esiintyy erityisesti vertailuryhmän informanteilla mutta hieman myös eläkeläisillä sisäheittoisia muotoja, jotka olen kuitenkin rajannut varsinaisen käsittelyn ulkopuolelle. Sisäheittoisissa muodoissa on *ts*:n paikalla vertailuryhmässä ϑ - tai *t*-aines (*seiðmä*, *seitmä*) mutta eläkeläisillä aina *t*-aines (*seitmä*).

Toisin kuin *seitsemän*-numeraalissa on *katsoa*- ja *katsella*-verbien edustuksissa jo vaihtelua. Vertailuryhmässä esiintyy sekä vahvan että heikon asteen asemassa vielä spirantitiedustusta mutta puhekielen ikäryhmissä on siirtynyt selvemmin *tt* : *t* -kantaan.

		vahvan asteen asema	heikon asteen asema	edustus
<i>katsoa</i> ,	vertailuryhmä	3 x <i>tt</i> , 2 x ϑ	2 x ϑ , 1 x <i>t</i>	<i>tt</i> (~ ϑ) : ϑ (~ <i>t</i>)
<i>katsella</i>	eläkeläiset	7 x <i>tt</i> , 1 x <i>t</i>	94 x <i>t</i>	<i>tt</i> (~ <i>t</i>) : <i>t</i>
	keski-ikäiset	9 x <i>tt</i>	33 x <i>t</i>	<i>tt</i> : <i>t</i>
	lapset	11 x <i>t</i>	3 x <i>t</i> , 1 x <i>tt</i> , 1 x <i>ss</i>	<i>tt</i> : <i>t</i> (~ <i>tt</i> ~ <i>ss</i>)

Ruotsi- ja *ruotsi*-lekseemit on useissa tutkimuksissa rajattu aina *ts*:llisinä esiintyvänä käsittelystä pois (esim. Silvennoinen 1980, 106). Omassa aineistossani nämä lekseemit ovat puhemielessä aina *ts*:llisiä, mutta 1950-luvun informanteilla ne ovat vielä tavallisesti *tt*:llisiä.

		vahvan asteen asema	heikon asteen asema	edustus
<i>ruotsi</i> ,	vertailuryhmä	1 x <i>tt</i>	1 x <i>tt</i> , 1 x ϑ	<i>tt</i> : <i>tt</i> ~ ϑ
<i>Ruotsi</i>	eläkeläiset	-	-	- : -
	keski-ikäiset	1 x <i>ts</i>	1 x <i>ts</i>	<i>ts</i> : <i>ts</i>
	lapset	4 x <i>ts</i>	2 x <i>ts</i>	<i>ts</i> : <i>ts</i>

Lopuista aineistossa esiintyvistä lekseemeistä *vatsa* esiintyy vain vertailuryhmän informanteilla ja on aina vahvan asteen asemassa $\vartheta\vartheta$:llinen. Sitä vastoin *etsiä* ja *viitsiä* esiintyvät vain puhekielen informanteilla, ja niissä on *ts*:n vastineena vahvan asteen asemassa poikkeuksetta *tt*.

3.5. Havainnot ja päätelmät

Merkittävin tulos Eurajoen murteen ja puhekielen yleiskielen *ts*-yhtymien vastineiden tarkkaamisessa on eittämättä soinnittoman dentaalispirantin poistuminen puhekielen äännejärjestelmästä. Murteen ja puhekielen edustustavat poikkeavat toisistaan radikaalisti. Kun murteessa vahvan asteen asemassa yleisin vastine on $\vartheta\vartheta$ ja heikon asteen asemassa ϑ , ei puhemielessä esiinny enää lainkaan soinnitonta dentaalispirantia. Puhemielessä yleisin vastine vahvan asteen asemassa on *tt* ja heikon asteen asemassa *t*. Huomattavia ikäryhmittäisiä eroja puhemielessä ei ole.

4. Sisäheitto

4.1. Taustaa

Suomen murteista vain lounaismurteita voi pitää sisäheittomurteina. Yleisintä sisäheitto on nimenomaan Rauman murreryhmässä. (Leskinen 1980, 48.) Rauman seudun murteiden sisäheitto on luonteeltaan samanlainen kuin viron ja vepsän sisäheitto (Rapola 1966, 486). Sisäheitto toteutuu kolmi- ja useampitavuisissa sanoissa, jos sanan ensi tavu on pitkä, toinen lyhyt ja kolmannen tavun alussa on jokin konsonanteista *l*, *m*, *n*, *r* tai *v* (Ojansuu 1901, 116; Kettunen 1930b, 2; Rapola 1947, 78; Leskinen 1980, 48). Lauri Kettusen mukaan kuitenkin Rauman ympäristön murteissakaan sisäheitto ei esiinny enää johdonmukaisesti (1930b, 2). Suomen muissa murteissa ei esiinny säännöllistä sisäheittoa. Sitä vastoin yksittäisiä sisäheittotapauksia kuulee lounaismurteiden ulkopuolellakin. (Rapola 1966, 487; Leskinen 1980, 49.)

Ojansuu toteaa sisäheiton toteutuvan lounaismurteissa säännöllisesti edellä mainittujen ehtojen täyttyessä, mutta hänellä on useita havaintoja poikkeuksista ja mainintoja ilmiön tasoittumisesta. Hän katsoo, että muiden taivutusmuotojen yhteisvaikutus on aiheuttanut sen, ettei sisäheitto toteudu enää III:n ja IV:n infinitiivin muodoissa. Myös karitiiviadjektiivit, superlatiivit ja *nUt*-loppuiset aktiivin II partiisiipin muodot ovat sisäheitottomia. (1901, 117–118.) Myös sellaiset muodot kuin *auttava*, *antava*, *taitavast* ym. ovat tasoittumisen myötä aina sisäheitottomia (mt., 121). Sisäheittoisia muotoja ei esiinny milloinkaan, kun kolmannen tavun alussa oleva konsonantti, *l*, *m*, *n*, tai *r* on syntynyt aiemmasta geminaatasta (mt., 120). Sisäheitottomia ovat melkein aina myös essiivimuodot (mt., 119), sillä ainoa Ojansuun aineiston sisäheittoinen essiivimuoto on *kesknäs* (< *keskenänsä*). *nen*-loppuisista nomineista, joissa johtimen edellä on ollut yksittäinen vokaali *i*, on Ojansuu kuullut sisäheittoisia muotoja vähän.⁵ Tällainen muoto on mm. *ihmne*. Myös *nen*-loppuisista nomineista, joissa johtimen edellä on ennen ollut *i*-loppuinen diftongi, *sem-moinen*-, *tuommoinen*-, *tämmöinen*-, *kummoinen*- ja *mimmoinen*-lekseemeissä on toteutunut analogisesti sisäheitto, ja ilmiö on yleistetty näissä sanoissa koko taivutukseen. (Ojansuu 1901, 118–119.)

Edellä mainitut tapausryhmät, joissa Ojansuu ei ole katsonut enää sisäheiton toteutuvan säännöllisesti, olen rajannut tarkastelun ulkopuolelle. Essiivimuodoista olen ottanut huomioon vain *keskenään*- ja *kesknäs*-muodot sekä *nen*-loppuisista nomineista, joissa ennen johdinta on ollut *i*-loppuinen diftongi, vain edellä mainitut pronominaalit. Lisäksi olen ottanut tarkastelussani huomioon myös frekventatiiviverbit, vaikka niissä kaikissa sisäheiton esiintymisedellytysten mukaan ei pitäisikään esiintyä sisäheittoa. Ojansuu esittää,

⁵ Sisäheittoa esiintyy kuitenkin Ojansuun mukaan äänneilmaisesti *mAine*-johdoksen edellä sekä *nAine*- ja *lAine*-johtimisissa sanoissa (1901, 116–118).

että hänen aikanaan kaikista frekventiiviverbeistä on esiintynyt sisäheittoisia muotoja (1901, 117). Laskelmieni ja käsittelyni ulkopuolelle olen rajannut myös erisnimet, joissa tosin niissäkin esiintyy toisinaan aineistossa sisäheittoa. Myös pikapuhemuodot (esim. *mnää*, *snää*, *stää*) ja uudet lainasanat kuten *ambulanssi*, *insinööri* ja *merkonomi* jäävät huomiotta käsittelyssä.

Käytän jatkossa sisäheitto-osuus-käsitettä tarkoittamaan toteutuneiden sisäheittotapausten prosentuaalista osuutta kaikista niistä tapauksista, joissa Ojansuun mukaan sisäheiton pitäisi toteutua. Tarkastelen yleisesti sisäheittotapauksia mutta myös erikseen pronominaaleja ja muita tapauksia kuin pronominaaleja. Olen päätenyt tähän ratkaisuun kolmesta syystä. Ensinnäkin pronominaalit poikkeavat muista tapauksista siinä, että niissä on toinen tavu ollut alun perin pitkä, sillä niissä on esiintynyt *i*-loppuinen diftongi. Näihin sanoihin sisäheitto on yleistetty analogisesti diftongin jälkikomponentin kadottua (Ojansuu 1901, 119). Toiseksi pronominaalit poikkeavat muista tapauksista siten, että sisäheitto on yleistynyt niissä koskemaan koko taivutusta. Tästä on seurannut, että sisäheitto toteutuu monikon nominatiivissa ja obliikvisijoissa yksikön partitiivia lukuun ottamatta, vaikka kolmannen tavun alussa on sibilantti. Kolmanneksi pronominaalit poikkeavat muista tapauksista siten, että niitä esiintyy aineistossa huomattavasti enemmän kuin minkään muun tapausryhmän esiintymiä.

4.2. Murre

Eurajoen murteen 229 sisäheittotapauksesta 129 on pronominaalitapauksia ja loput 100 muita tapauksia. Pronominaaleissa murteen sisäheitto-osuus on 13 prosenttia (17/129), jota voi pitää yllättävän alhaisena osuutena. Muissa tapauksissa sisäheitto-osuus onkin korkeampi, 35 prosenttia (35/100). Koska pronominaalit muodostavat yli puolet koko murreaineistosta, heijastuu pronominaalien alhainen sisäheitto-osuus kaikkien tapausten sisäheitto-osuuteen, joka jää vain 23 prosenttiin (52/229).

Pronominaalien alhaista sisäheitto-osuutta osaltaan selittää, että aineistossa esiintyy pronominaaleista myös spirantillisia muotoja (esim. *semmoθθi*), joissa ei koskaan esiinny sisäheittoa. Kuitenkaan kokonaan tämä seikka ei voi selittää pronominaalien alhaista sisäheitto-osuutta. Kovin vakuuttavalta selitykseltä ei tunnu sekään, että sisäheitto ei olisi yleistynyt vielä 1950-luvun lopussa täydellisesti koskemaan pronominaaleja. Ojansuun mukaanhan sisäheitto olisi jo vuosisadan vaihteessa koskenut pronominaalejakin.

Seuraavassa esitän muutaman esimerkin murreaineistosta. Joukossa on sekä tapauksia, joissa sisäheitto on toteutunut, että tapauksia, joissa sisäheittoa ei esiinny.

”täsä o ja *semne* ettem mä usk_{et} *ruaθlaise* om monika nähn.” (PH)

”nò tul kovà *tappelu* ja *sulhane* suutui ja meη kotto ottama pyssin_{ottamaj}

ja pääst läpiθde, mikäs se nys sitt_ol, tua sep Huhða sep kyl mar sä sè muista, niη gyl niit joküssi *semmoθði* ol mut...” (EV)
 ”ei, muk ko syksyl *marknoil*, Rauma *markkinan* nè ol oikkeen goko ma,ilmam *markkina...*” (EV)

4.3. Puhekieli

Puhekielen informanteilla on yhteensä 776 esiintymää, jotka täyttävät Ojansuun esittämät sisäheiton toteutumiselta vaadittavat ehdot. Näistä esiintymistä 399 on pronominaaleista ja 377 muista kuin pronominaaleista.

Pronominaalien sisäheitto-osuudet ovat kaikissa ikäryhmissä suuria. Eläkeläisten sisäheitto-osuus pronominaaleissa on 54 prosenttia (97/181), keskiikäisten 47 prosenttia (57/121) ja lasten peräti 69 prosenttia (67/97). Ikäryhmät ovat kuitenkin edustuksiltaan sisäisesti niin heterogeenisia, ettei ole perusteltua tehdä päätelmiä ikäryhmien keskimääräisistä edustuksista.

”... ni siäl_on nämä virasto sit *semssi* nimismiähe ja *tämssek* ko, täyty Raumal men, (et) ei ol luannistam Porise.” (MH71)
 ”... tarttis vaa just niih ko *tomsssem* mikrofooni saar johohkki sillai salä...” (MS43)
 ”... ja sit tehtiin nahkast nen ja, laudampätkist *semssist* piänist jala.” (MT10)

Vaikka ikäryhmät ovatkin pronominaaliedustuksiltaan heterogeenisia, on pronominaalitulokset erittäin kiinnostava. Puhekielen kaikilla informanteilla lukuun ottamatta yhtä keski-ikäistä naista (NU40) on sisäheitto-osuus suurempi pronominaaleissa kuin muissa tapauksissa. Vertailuryhmässähän sisäheitto-osuus pronominaaleissa (13 %) on huomattavasti pienempi kuin muissa tapauksissa (35 %). Merkittävää tuloksissa on myös se, että kaikilla puhekielen informanteilla lukuun ottamatta mainitsemaani NU40:tä on pronominaalien sisäheitto-osuus suurempi kuin vertailuryhmän vastaava osuus. Nykyeurajokelaisilla pronominaaleissa esiintyvä sisäheitto on siis yleisempää kuin 1950-luvun murreinformanteilla. Piirre on pronominaalien osalta voimistunut eikä tasoittunut, niin kuin suppealevikkiseltä piirteeltä voisi odottaa.

Muissa tapauksissa kuin pronominaaleissa ovat ikäryhmät sisäisesti melko homogeenisia, sillä kussakin ryhmässä idiolektien väliset erot ovat melko pieniä. Näissä tapauksissa on nähtävissä ikäryhmittäisiä eroja. Eläkeläisten ja keski-ikäisten sisäheitto-osuudet ovat suunnilleen yhtä suuret: eläkeläisillä 15 % (16/107) ja keski-ikäisillä 12 % (18/148). Kuitenkin lapsilla ovat sisäheittoiset muodot perin harvinaisia, sillä lasten sisäheitto-osuus on vain 4 prosenttia (5/122). Vaikuttaakin siltä, että alkuperäinen sisäheitto, joka on ollut väistyvä piirre jo vuosisadan alussa, on häviämässä melkein kokonaan nuorimpien nykyeurajokelaisien puheesta lukuun ottamatta edellä käsiteltyjä pronominaaleja.

”...kerram pyhänä ko ol paljo väkki tosa keinu *ympril* ja, ja keinul, jokanen tahroi men ja kauhi ast men, liikka keinuhu...” (ML73)
 ”*ensmäine* ja toine ja, onk se kolmas ja, sit neljäs viires ja kuures ne o yhres et siin_o sillai, sillai nem menevä.” (MS43)

Tarkasteltaessa yleisesti kaikkia sisäheittotapauksia ja yleisiä sisäheitto-osuuksia, joissa on otettu huomioon kaikki sisäheittotapaukset, on tulosten tulkitseminen ongelmallista, koska ikäryhmät ovat sisäisesti hyvin heterogeenisiä. Keskimääräisesti voidaan sanoa eläkeläisten sisäheitto-osuuden olevan 39 prosenttia (113/288), keski-ikäisten 28 prosenttia (75/269) ja lasten 33 prosenttia (72/219). Edustusten erilaisuus ikäryhmien sisällä johtuu siitä, että heterogeenisuus pronominaaliedustuksissa vaikuttaa suoraan myös näihin yleisesti kaikkia sisäheittotapauksia koskeviin tuloksiin. Runsaat puolet kaikista puhekielen aineiston sisäheittotapauksista on pronominaaleja.

4.4. Havainnot ja päätelmät

Sisäheitto on ollut väistynvä murrepiirre jo vuosisadan alussa. Tuolloin sisäheittoa ei esiintynyt enää monissa sana- ja muotoryhmissä, toisaalta analogisesti sisäheitto oli alkanut esiintyä myös uusissa muotoryhmissä. Sisäheitto oli vanhoilla informanteilla yleisempää kuin nuorilla. Ilmiö oli kaikkea muuta kuin ehyt ja johdonmukainen. (Ojansuu 1901, 122.) Väistymisprosessi on jatkunut vuosien varrella kaikissa muissa tapauksissa kuin pronominaaleissa. On huomattava, että tässä esityksessä sisäheitto-osuudet on laskettu siten, että niitä muotoryhmiä, joissa Ojansuun mukaan sisäheitto ei toteutunut hänen aikanaan enää säännönmukaisesti, ei ole otettu lainkaan huomioon. Mikäli nämäkin tapaukset olisivat olleet käsittelyssä mukana, olisivat sekä murteen että puhekielen ikäryhmien sisäheitto-osuudet olleet vieläkin pienempiä.

Puhekielessä on ikäryhmittäisiä eroja vain muiden sanojen kuin pronominaalien edustuksissa. Näissä tapauksissa lapsilla esiintyy sisäheittoa selvästi vähemmän kuin aikuisilla. Pronominaaleja koskevissa tuloksissa ei ole ikäryhmittäisiä eroja puhekielessä, mutta ero murteen ja puhekielen välillä on huomattava: sisäheittoa esiintyy pronominaaleissa nyt enemmän kuin 1950-luvulla.

Kokoavasti sisäheittotulokset voidaan esittää seuraavasti. Muissa tapauksissa kuin pronominaaleissa sisäheitto on väistynvä murrepiirre. Puhekielessä sisäheittoa esiintyy harvemmin kuin murteessa, ja puhekielessä sisäheittoa esiintyy vähemmän lapsilla kuin aikuisilla. Pronominaaleissa sisäheittoisia muotoja esiintyy enemmän puhekielessä kuin murteessa. Piirre on siis näissä pikemminkin voimistunut kuin heikentynyt. Puhekielen ikäryhmät ovat pronominaaliedustuksiltaan heterogeenisiä.

5. Lopuksi

Ei ole mitenkään yllättävää, että Eurajoen Kuivalahdella ei esiinny enää soinnillista ja soinnitonta dentaalispiranttia tai että sisäheitto pronominaalitapauksia lukuun ottamatta on häviämässä Eurajoen murteesta miltei kokonaan. Nämä mainitut vanhan Eurajoen murteen mukaiset edustustavat ovat olleet jo pitkään suppealevikkisiä. Sisäheitto on väistynyt murrepiirre samoin kuin spiranttien esiintyminen.

On syytä huomata, mihin suuntaan kehitys on johtanut kussakin piirteessä. Havaittavissa oleva kehitys ei ole suinkaan samansuuntaista tai yhtä nopeasti etenevää, ja sikäli kirjoitukset murteiden suoranaisesta häviämisestä ovat enenaikaisia. Yleiskielen *d*:n vastineissa on siirrytty spiranttikannasta tremulanttikantaan, josta kehitys on parhaillaan viemässä kohti *d*-edustusta. Tämän muutosprosessin aiheuttajaksi voi arvella yleiskieltä ja sen tasoittavaa vaikutusta. *d*-variantti on kuitenkin voinut yleistyä Eurajoen puhekielessä lasten keskuudessa myös sen takia, että Porin ja Rauman murteet ovat olleet jo ennestään *d*-kannalla. Naapurimurteella voi olla prestiisiä siinä kuin yleiskielellä tai yleispuhekielelläkin. *ts*-yhtymän vastineissa nykyeurajokelaiset ovat luopuneet vanhasta spiranttikannasta ja siirtyneet *tt* : *t* -kantaan, joka on ollut Eurajoen lounaismurteisten naapurimurteiden kanta jo pitkään. Pronominaalien osalta sisäheitto puolestaan on hyvä esimerkki siitä, kuinka jotkin murrepiirteet voivat jopa voimistua.

LÄHTEET

Aineistolähteet

- Eurajoen murrenauhoitteet 1959. Turun yliopiston suomen kielen nauhoitearkiston nauhat n:o 65–68. Nauhoittaneet ja haastatelleet Alho Alhoniemi ja Kalevi Wiik, litteroinut Kalevi Wiik.
- Eurajoen puhekielen nauhoitteet 1995 (12,5 tuntia). Nauhoitteet 16143:1, 16145:1, 16146:1, 16148:1, 16150:1, 16151:1, 16154:1–16156:1, 16158:1–16160:1, 16162:1, 16163:1, 16165:1. Säilytettyinä Suomen kielen nauhoitearkistossa Helsingissä ja Turun yliopiston suomen kielen äänitearkistossa. Nauhoittanut, haastatellut ja litteroinut Tommi Kurki.

Muut lähteet

- ALVRE, PAUL 1995: Yksitavujen monikkovartalon ja monikon genetiivin muodostus suomen murteissa. *Kielen ja kulttuurin Satakunta. Juhlakirja Aimo Hakasen 60-vuotispäiväksi 1.11.1995*. Toim. PÄIVI RINTALA & AL. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 51. Turku.
- CHAMBERS, J. K.–TRUDGILL, PETER 1980: *Dialectology*. Cambridge University Press.
- HAKANEN, AIMO 1989: Punkalaitumen murre. *Punkalaitumen historia 2. Vuoteen 1985*. Toim. JARI NIEMELÄ, VEIKKO ANTTILA ja AIMO HAKANEN. Punkalaitumen historiatoimikunta. Vammala.
- IKOLA, NILO 1946: Über die pluralischen Genitivformen der persönlichen Pronomina in den west-

- lichen Mundarten Finnlands. *Finnisch-Ugrische Forschungen* XXIX. Helsinki.
- ITKONEN, ERKKI 1955: Onko itämerensuomessa jälkiä duaalista? *Virittäjä*. Helsinki.
- ITKONEN, TERHO 1964: *Proto-Finnic Final Consonants. Their History in the Finnic Languages with Reference to the Finnish Dialects. I:1. Introduction. The History of -k in Finnish*. Helsinki.
- JÄRVI, MARTTI 1981: Murrepiirteet eteläpohjalaisten opiskelijoiden ja koululaisten puhekielessä: Konsonantit. *Nykysuomalaisen puhekielen murros, Jyväskylän osatutkimus. Raportti 2*. Toim. AILA MIELIKÄINEN. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 24. Jyväskylä.
- KETTUNEN, LAURI 1930a: *Suomen murteet I. Murrenäytteitä*. SKST 188. Helsinki.
- 1930b: *Suomen murteet II: murrealueet*. SKST 188. Helsinki.
- 1940a: *Suomen murteet III A. Murrekartasto*. SKS. Helsinki.
- 1940b: *Suomen murteet III B. Selityksiä murrekartastoon*. SKST 188. Helsinki.
- KOSKELA, TAUNO 1992: *Sillail oikke. Rauman kielen sanoja ja sanomisia*. 2. painos. Oy Länsi-Suomi. Rauma.
- KURKI, TOMMI 1998: *Kui Kuivlahdel puhuta? Eurajoen vanhan murteen ja puhekielen vertailua sekä puhekielen ikäryhmittäisten ja sukupuolikohtaisten erojen tarkastelua*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- LEHIKONEN, LAILA – KIURU, SILVA 1991: *Kirjasuomen kehitys*. 2. painos. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- LESKINEN, HEIKKI 1980: *Suomen murteiden historiaa II*. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 22. Jyväskylä.
- MIELIKÄINEN, AILA 1991: *Murteiden murros. Levikkikarttoja nykypuhekielen piirteistä*. Jyväskylän yliopiston suomen kielen julkaisuja 36. Jyväskylä.
- OJANSUU, HEIKKI 1901: *Suomen lounaismurteiden äännehistoria. Vokaalioppi*. SKS. Helsinki.
- 1903: *Suomen lounaismurteiden äännehistoria. Konsonantit*. SKS. Helsinki.
- PAJARINEN, JAANA 1995: *Liperin murre 1990. Muuttuuko Kivenpyörittäjienkin kieli?* Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- PALOMÄKI, ULLA 1998: *Dentaalisen affrikaatan perilliset suomen murteissa. Kielikontakteihin perustuva selitysmalli*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 59. Turku.
- RAPOLA, MARTTI 1947: *Johdatus Suomen murteisiin*. Ensimmäinen painos. Tietolipas 4. SKS. Helsinki.
- 1966: *Suomen kielen äännehistorian luennot*. SKST 283. Helsinki.
- SILVENNOINEN, LEENA 1980: Laaja-alaiset itämurteisuudet Jyväskylän puhekielessä. *Nykysuomalaisen puhekielen murros. Jyväskylän osatutkimus. Raportti 1*. Toim. AILA MIELIKÄINEN. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 24. Jyväskylä.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia.
- TUNKALO, E. A. 1933: Eräs kuollut denominaalijohdin III. *Virittäjä*. Helsinki.
- VIRTARANTA, PERTTI 1958: *Pääpainollisen tavun jälkeisen soinnillisen dentaalinspirantin edustus suomen murteissa*. SKST 252. Helsinki.
- YLI-PAAVOLA, JAAKKO 1995: Suomen murteiden seuruututkimus. *XXI Kielitieteen päivät Oulussa 6.–7.5.1994*. Toim. RIITTA KATAJA ja KRISTINA SUIKKARI. Acta Universitatis Ouluensis Humaniora B 19. Oulun yliopisto, Oulu.

TOMMI KURKI: *Beobachtungen über die Veränderungen des Eurajoki-Dialektes*

In diesem Artikel werden die Veränderungen des Eurajoki-Dialektes und darin vorkommende Variationen untersucht. Gegenstand der Untersuchung sind die Entsprechungen für die Verbindungen *d* und *ts* in der Allgemeinsprache und die Synkope. In diesem Zusammenhang findet sich im alten Dialekt von Eurajoki vorherrschend ein solches Element, das in den finnischen Dialekten ziemlich wenig verbreitet ist.

In der vorliegenden Untersuchung wurden zunächst die altersbedingten Unterschiede der Sprecher im gegenwärtigen Dialekt untersucht. Drei Altersklassen bildeten die Informanten: Pensionäre zwischen 71 und 76, Personen im Alter zwischen 40 und 49 Jahren und Kinder zwischen 10 und 13 Jahren. In dieser Hinsicht haben wir uns auf eine 'Scheinzeitperiode' gestützt. Der heute vorkommende Dialekt ist auch mit repräsentativen Tonbandaufnahmen von Informanten aus den 50er Jahren verglichen worden. Im Vergleich zwischen dem alten und dem gegenwärtigen Dialekt wurde also die Realzeitmethode angewendet.

Aus der Ermittlung ist ersichtlich, dass sich der Eurajoki-Dialekt in den vergangenen 40 Jahren bedeutend verändert hat. Sowohl der stimmlose als auch der stimmhafte Dentalspirant, die noch 1959 als herrschende Varianten auftraten, finden sich nicht mehr in der Lautvariation des heutigen Dialektes. In den Entsprechungen für *d* hat die *d*-Variante der Allgemeinsprache und des Rauma-Dialektes den *ð*-Laut verdrängt. In der *ts*-Lautverbindung ist in Eurajoki die Form üblich geworden, die bereits seit langem in einem Grossteil der übrigen südwestfinnischen Dialekte vorherrscht: In der Stellung des starken Grades ist heute die *tt*-Variante vorherrschend, und in der Stellung des schwachen Grades die *t*-Variante. Die Synkope, die schon seit Beginn dieses Jahrhunderts abnehmend gebraucht wurde, ist heute fast ausnahmslos verschwunden.

Bei den Pronominalien hingegen, für die die Synkope als Analogie für die Nachkomponente des verlorenen Diphthongs verübt wurde, ist die Entwicklung sehr unterschiedlich. Bei den Pronominalien sind die synkopierten Formen heute bedeutend üblicher als vor 40 Jahren.

